

شیوع قلدری سنتی و سایبری در بین نوجوانان شهر هرات-افغانستان

سید مهدی سیدزاده ثانی: استادیار، گروه حقوق، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران- نویسنده رابط: seidzadeh@um.ac.ir

احمد رفیع عبداللہی: دانشجوی دوره دکتری، گروه حقوق، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۲/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۱/۲۳

چکیده

زمینه و هدف: رفتار زورگویی یکی از مشکلات روز افزون در بین نوجوانان بسیاری از مدارس در سطح جهان می‌باشد، که اخیراً مورد توجه پژوهش‌گران حوزه‌های روان‌شناسی و حتی جرم‌شناسی به دو صورت قلدری سنتی و سایبری قرار گرفته است. پژوهش حاضر با هدف بررسی میزان قلدری سنتی و سایبری در بین نوجوانان دختر و پسر مقطع دبیرستان مدارس شهر هرات- افغانستان در سال ۱۳۹۶ در سه مقطع اول، دوم و سوم انجام شد.

روش کار: این مقاله با روش کمی و با شیوه نمونه‌گیری تصادفی با استفاده از ابزار پرسشنامه از جمله پرسشنامه‌های قلدری (BS)، پاتچین و هیندو جا، ایلی نوز و آلونوس در بخش‌های قلدری سنتی و سایبری با نرم افزار SPSS تحلیل شدند. نمونه پژوهش ۳۶۰ نفر از دانش‌آموزان مقاطع اول، دوم و سوم دبیرستان‌های شهر هرات بودند.

نتایج: آزمون‌های تعقیبی (کروسکال والیس و من ویتنی) با سطح معنی‌داری کمتر ۰/۰۵ و ۰/۰۱ نشان داد که میزان قلدری سنتی و سایبری در بین دانش‌آموزان پسر نسبت به دانش‌آموزان دختر بیشتر است. از طرفی دیگر میان قلدری سنتی و بعد اجتماعی بین مقاطع دهم- یازدهم و یازدهم- دوازدهم تفاوت معنی‌داری وجود دارد، میانگین قلدری سنتی کلاس یازدهم از دو کلاس دهم و دوازدهم کمتر است.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش بیانگر این بود که دانش‌آموزانی که پدران آن‌ها کشاورز هستند قلدری بیشتری نسبت به سایر مشاغل دارند. هم چنین شیوع قلدری در دانش‌آموزانی که مادران آن‌ها خانه‌دارند نسبت به دانش‌آموزانی که مادران آن‌ها شاغل هستند کمتر است. تحصیلات پدر در شیوع قلدری دانش‌آموزان تأثیر ندارد. بعلاوه نتایج تحقیق نشان داد که شیوع قلدری سایبری در بین دانش‌آموزانی که مادران آن‌ها از تحصیلات بیشتری برخوردارند نسبت به مادران بیسواد بیشتر است.

واژگان کلیدی: عوامل قلدری سایبری، عوامل قلدری سنتی، قلدری در هرات، قلدری سایبری، قلدری سنتی

مقدمه

به خود جلب کرده است، که به صورت خاص قلدری مدرسه در دهه ۱۹۷۰ به محور اصلی پژوهش‌ها تبدیل شد (۱). پژوهش‌های متعددی در سراسر جهان در خصوص بررسی شیوع، علت یابی، پیشگیری، آثار و مقابله با این پدیده به انجام رسیده است. نتایج تحقیقات عمدتاً نشان دهنده شیوع بالای این پدیده در سطح مدارس است. به عنوان نمونه، مطالعه‌ای که توسط بخش نظارتی انجمن روانشناسی آمریکا در سال ۱۹۹۲

قلدری سنتی و سایبری در مدارس Bullying and cyber Bullying in school در حال حاضر به عنوان یک مشکل جهانی و مهم در زمینه روانشناسی و سلامت اجتماعی معرفی شده است. این پدیده از رفتارهای مشکل‌آفرینی است که اخیراً توجه پژوهش‌گران روانشناسی، سلامت اجتماعی، جامعه‌شناسی و به خصوص جرم‌شناسی در سراسر جهان را

و اذیت قرار دهند. متأسفانه شکل مجازی قلدری نیز در قالب عکس گرفتن با تلفن همراه یا دادن پیامک‌های زشت و توهین-آمیز، دیده می‌شود (۶). از طرف دیگر پدیده قلدری از طریق تکنولوژی‌های نوین ارتباطی (Cyber bullying) به صورت هرگونه آزار رسانی عمدی که به قصد آسیب زدن به دیگران با استفاده از وسایل ارتباطی و اطلاع‌رسانی (cybernetic) نظیر اینترنت، تلفن‌همراه، دوربین‌های ویدئویی، ایمیل‌ها، پیامک (sms)، بلوتوث، وبلاگ‌ها و غیره باشد تعریف می‌شود (۷۸). Willard سایبرقلدری را به شکل ارسال مضامین ناراحت‌کننده و بی‌رحمانه از طریق استفاده از ابزارهای ارتباطی دیجیتال تعریف کرده و راه‌هایی که شاید سایبر قلدری در آن رخ دهد را به اشکال زیر بیان کرده است (۹):

۱. عصبانیت (ارسال پیامهای خشمگینانه، بی ادبانه یا زشت برای افراد خاص، به شکل خصوصی یا گروه‌های آنلاین)؛
۲. آزار (ارسال مکرر یک پیام ناراحت‌کننده به یک فرد یا آزار از طریق تهدید به آسیب یا ارسال پیام‌های رعب‌آور)؛
۳. بی‌آبرویی (ارسال عباراتی ناراحت‌کننده، غیر واقعی و بی‌رحمانه در مورد افراد دیگر)؛
۴. تظاهر (وانمود کردن به این‌که فرد دیگری هستی و ارسال مواردی برای بدنام کردن فرد قربانی یا دچار مشکل ساختن او)؛
۵. تفریح و فریب (ارسال مواردی شامل اطلاعات شخصی یا خجالت‌آور در مورد یک فرد، درگیر شدن در فریبکاری برای بدست آوردن اطلاعات شخصی و سپس عمومی ساختن آن و نیز ارسال تصاویر و پیامهای شخصی برای دیگران)؛
۶. بیرون‌سازی (طرد و خارج ساختن عمدی یک فرد از اجتماع یا یک گروه آنلاین) طبقه بندی نمود. برخی تحقیقاتی در زمینه مقایسه میزان قلدری سنتی و سایبری در سایر کشورها انجام شده است. Jing و همکاران،

انجام شد نشان داد که ۷۵٪ از دانش‌آموزان در طول سال تحصیلی ۱۹۹۸-۱۹۹۹ قلدر، قربانی یا هم‌قلدر و هم‌قربانی بوده‌اند (۲). تحقیقات انجام شده نشان دادند که معلمان همواره میزان قلدری موجود در مدارس خود را دست‌کم گرفته‌اند (۳). هر چند قلدری همیشه در محیط اطراف ما مشاهده می‌شود، هرگز نباید آن را به عنوان یک رفتار طبیعی و عادی به‌پذیریم. احساسات تجربه شده توسط قربانیان، بسیار دردناک و اثر آن ماندنی است. رفتارهای قلدری چنانچه متوقف نشوند می‌توانند به رفتارهای ضد اجتماعی تبدیل شوند.

قلدری، احساس انزوا و تنهایی ایجاد می‌کند و در برخی از نوجوانان اضطراب بیش از حدی می‌آفریند. مشکلات مداوم و مستمر در نتیجه این پدیده می‌تواند به مشکلات روانی شدیدتری چون ترک مدرسه، افسردگی و خودکشی بیانجامد.

تحقیقات گذشته در خصوص قلدری بیشتر متمرکز بر قلدری سنتی است. قلدری سنتی از جمله رفتارهای پرخاشگرانه و نابهنجار مداوم است که مشخصه اصلی آن، عدم توازن قدرت است که منجر به ترساندن، تهدید و ارعاب یک فرد ضعیف‌تر (قربانی) می‌شود و در قالب رفتارهای کلامی، جسمانی و اجتماعی پدیدار می‌شود (۴). اگر چه جنبه‌ی جسمانی قلدری مانند هل دادن، لگزدن یا کتک‌کاری، آشکارتر است اما شکل‌های دیگر آن نیز مانند اسم گذاشتن روی دیگران، تمسخر آن‌ها یا پخش شایعات و داستان‌های غیرمنصفانه و بی‌اساس، در حال افزایش است، که علاوه بر برخوردهای فیزیکی، ابزارهای روانی را نیز می‌تواند به همراه داشته باشد (۵).

با این حال، شکل جدیدی از قلدری به نام سایبری (آزار و اذیت‌سایبری) در قرن بیست‌ویکم شناخته شده است (۱). دانش‌آموزان به جای این‌که تنها یک دانش‌آموز را در مدرسه مورد هدف قرار دهند، از فناوری مانند رایانه‌های خانگی و تلفن‌های همراه استفاده می‌کنند تا همسالان خود را مورد آزار

دارد. اگرچه در بسیاری از کشورها اقدامات جدی برای درک رفتارها و پیامدهای مرتبط با قلدری به ویژه قلدری سایبری شروع شده و فعالیت های ارزنده انجام داده اند، با این حال بدلیل پیشرفت سریع این فن آوری ها، اشکال گوناگونی از روابط و نقش ها را در این فضا اضافه نموده است که شناسایی ابعاد مختلف و مقابله با آن را سخت کرده است. برای این منظور، آموزش و آگاهی های عمومی در سطح جامعه می تواند به شناساندن هر چه بهتر قلدری سایبری و مشکلات مرتبط با آن کمک کند. همچنین، از منظر اجتماعی شکاف اطلاعاتی بین نسل قدیم و جدید این را می طلبد که سرپرستان و معلمان با برقراری ارتباط صحیح با نوجوانان، بجای محرومیت از دسترسی به فضای سایبری، آنها را به استفاده مناسب و ایمنی از فضای دیجیتالی تشویق کنند تا فرصت مناسب تری برای رشد و سلامت روانی نوجوانان فراهم شود.

لذا در پژوهش حاضر این سوال کلی مطرح است که شیوع قلدری سنتی و سایبری در بین نوجوانان دانش آموز دختر و پسر چقدر بوده است؟ به این منظور پژوهش با هدف اصلی بررسی شیوع قلدری سنتی و سایبری در بین نوجوانان دانش-آموز و با اهداف فرعی مقایسه قلدری، اشکال سنتی و سایبری آن و کیفیت رابطه میزان قلدری با مقطع تحصیلی دانش آموزان، تحصیلات پدر-مادر، شغل پدر و مادر انجام خواهد گرفت. با توجه به شکاف اطلاعاتی موجود در جامعه و اهداف فوق پژوهش ذیل از جنبه نوآوری، برخوردار می باشد و به نظر می رسد که جزو نخستین پژوهش های ساختارمند در خصوص زورگویی در افغانستان و جزو معدود پژوهش های فارسی در خصوص مقایسه زورگویی سایبری و سنتی محسوب می گردد.

روش کار

مقاله حاضر، مطالعه مقطعی بررسی مقایسه شیوع قلدری سنتی (Bullying) و قلدری سایبری (Cyberbullying) در بین نوجوانان دختر و پسر مقطع دبیرستان مدارس شهر هرات می باشد. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه دانش آموزان دختر و

تحقیقی را با عنوان «قلدری مدرسه ای در میان نوجوانان ایالات متحده: فیزیکی، کلامی، ارتباطی و سایبری» مورد بررسی قرار دادند. نتایج این تحقیق نشان می دهد که پسران بیشتر درگیر قلدری (فیزیکی و کلامی) و دختران بیشتر درگیر قلدری اجتماعی بودند. همچنین در این تحقیق نشان داده شد که قلدری سایبری طبیعت متمایز از قلدری سنتی دارد (۱۰).

در همین راستا Avitzour و Gofin تحقیقی با عنوان «قلدری سنتی و قلدری اینترنتی در دانش آموزان دبیرستان» در ۳۵ مدرسه اورشلیم عبری و نظام آموزشی عرب با هدف ارزیابی شیوع آزار و اذیت قلدری سنتی و سایبری مورد بررسی قرار دادند. نتایج این تحقیق نشان می دهد که ۲۸٪ از دانش آموزان، قلدری سنتی و ۸/۹٪ قلدری سایبری انجام دادند (۱۱). در تحقیق دیگر Raskaskas و Stoltz تحقیقی با عنوان «مشارکت در قلدری سنتی و سایبری در میان نوجوانان» را با هدف بررسی مشارکت جوانان در قلدری سنتی و سایبری مورد بررسی قرار دادند. نتایج این تحقیق نشان می دهد که ۲۱٪ آزار و اذیت های الکترونیکی را انجام دادند و ۶۴/۳٪ مورد سنتی قلدری قرار گرفتند (۱۲).

بنابراین در تحقیق دیگر Ozgur و همکارانش با عنوان «قلدری سایبری و ارتباط آن با قلدری سنتی، جنسیت و استفاده مکرر و مخاطره آمیز از وسایل ارتباطی اینترنتی میانجیگر»، در ترکیه با هدف بررسی میزان قلدری سنتی و سایبری مورد بررسی قرار دادند. نتایج این تحقیق نشان می دهد که قلدری سایبری و سنتی بیشتر منسوب به دانش آموزان پسر است نه دختر (۱۳).

از این رو تکامل رسانه های اجتماعی فواید و مضراتی برای نوجوانان در افغانستان از سال ۲۰۰۱ ایجاد کرده است، طوری که عدم وجود اطلاعات دقیق در مورد استفاده از ابزار دیجیتالی و اطلاعات لازم متناسب با فرهنگ استفاده از ابزار دیجیتالی یک نیاز اساسی برای تلاش و هوشیاری محققان علوم اجتماعی و رفتاری، متخصصین و کارشناسان رسانه، مدارس و والدین برای جلوگیری از گسترش و رشد آن وجود

از سوی دیگر بود. برای حل این مشکل، تلاش شد تا با ایجاد فضایی صمیمی، پرسشگر، پاسخ‌گو و راهنمای سوالات به وجود آمده باشد. به هر حال، با توجه به محدودیت اداری پرسشگر در توزیع تعداد بالاتر پرسشنامه، تعمیم‌پذیری نتایج بدست آمده از این پژوهش به سایر شهرهای افغانستان و مقاطع تحصیلی دیگر محل تردید خواهد بود.

ابزارهای اندازه‌گیری مطالعه: برای انجام این پرسشنامه از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. علت استفاده از پرسشنامه محقق ساخته، این بود که علی‌رغم جستجوی کافی، پرسشنامه استاندارد که حاوی تمام سوالات پژوهش باشد، یافت نشد. به هر حال، برای طراحی پرسشنامه، از سه پرسشنامه استاندارد به شرح مذکور در ذیل استفاده شده است:

از پرسشنامه استاندارد Patchin گویه‌های ۱ تا ۱۱ برای بررسی ابعاد قلدری سنتی، ۱۱ تا ۱۵ برای بررسی ابعاد قلدری سایبری، از پرسشنامه استاندارد ایلی نویز گویه‌های ۱ تا ۱۸ ابعاد زبانی، جسمانی و اجتماعی قلدری سنتی و از پرسشنامه استاندارد قربانی آلئوس ۱۱ گویه شامل ابعاد قلدری سنتی و قلدری سایبری پرداخته شده است. همچنین ۱۰ گویه دیگر هم براساس وضعیت‌های اجتماعی موجود در استان هرات طراحی و مورد توجه قرار گرفت.

پرسشنامه قلدری Patchin و Hinduja، ۲۰۱۱: یک پرسشنامه خود گزارش دهی می‌باشد که توسط Patchin و Hinduja با اقتباس از پرسشنامه قلدری یا قربانی Olweus برای اندازه‌گیری قلدری نوجوانان مشتمل بر ۱۵ گویه ساخته شده است. ضریب آلفای کرونباخ آن در پژوهش سازندگان آن، به ترتیب ۰/۸۸ و ۰/۷۶ گزارش شده است که نشان از همسانی درونی خوب آزمون دارد (۱۴). در پژوهش علایی نیز، ضریب آلفای کرونباخ برای قلدری کلی و اشکال سنتی و سایبری آن به ترتیب ۰/۸۳، ۰/۷۵ و ۰/۷۷ محاسبه و گزارش شده است که نشان از همسانی درونی خوب آزمون دارد (۱۵).

پرسشنامه مقیاس قلدری ایلی نویز: این پرسشنامه ۱۸ سوال داشته و هدف آن ارزیابی میزان قلدری دانش‌آموزان از ابعاد

پسر مقاطع سه‌گانه دبیرستان‌های شهر هرات که در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶ مشغول به تحصیل بودند. در این راستا با توجه به ظرفیت همکاری اداره آموزش-پرورش با محقق و نبود هرگونه چارچوب آماری در دسترس از جامعه آماری، ابتدا در جهت تعیین حدود جامعه آماری و امکان‌پذیری نمونه برداری تصادفی، از شیوه نمونه برداری خوشه‌ای استفاده شد و همچنین از بین دبیرستان‌های پسرانه و دخترانه شهر هرات ۴ مدرسه به صورت تصادفی انتخاب شد. در مرحله بعد از هر مدرسه سه کلاس (از هر مقطع تحصیلی یک کلاس) به صورت تصادف در نظر گرفته شدند. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۶۰ نفر از مجموع ۶۰۰۰ نفر تعیین شده که برای هر یک از مدارس دخترانه و پسرانه (سلطان غیاث الدین غوری، انقلاب اسلامی، اناث تجربی، میرمن حیاتی) در سه مقطع دبیرستان (اول، دوم و سوم) به تعداد ۹۰ پرسشنامه، و جمعاً در چهار مدرسه ۳۶۰ پرسشنامه توزیع گردید.

شایان ذکر است که مدارس موجود در لیست به صورت پراکنده در گستره جغرافیایی هرات واقع شده‌اند. قبل از انجام مطالعه از ریاست آموزش و پرورش استان هرات اجازه و تأیید لازم جهت بررسی گرفته شد؛ و سپس رضایت جداگانه از مدیریت هر یک از مدارس انتخاب شده کسب گردید. معیار ورود در این مطالعه دانش‌آموزان پسر و دختر مدارس دولتی استان هرات بودند و معیار خروج نداشتن رضایت آگاهانه و نداشتن تمایل به شرکت در مطالعه بود. در این مطالعه دانش‌آموزان با حضور پرسشگر و با آگاهی از اهداف مطالعه به سوالات پرسشنامه که بدون نام بوده، پاسخ دادند؛ و این اطمینان به دانش‌آموزان داده شد که به علت بدون نام بودن پرسشنامه، اطلاعات محرمانه خواهد ماند. همچنین پرسشنامه‌ها طوری توزیع گردید که اخلال در تدریس معلمین محترم بوجود نیاید.

با این وجود یکی از محدودیت‌های این پژوهش، عدم آشنایی دانش‌آموزان با پرسشنامه از یک سو و قلدری سایبری

نحوه ارزش‌گذاری: در پرسشنامه برای هر سوال پنج گزینه وجود داشت که در قلدری سنتی برای گزینه اصلاً عدد ۱، برای گزینه کم عدد ۲، برای گزینه نظری ندارم عدد ۳، برای گزینه متوسط عدد ۴ و برای گزینه زیاد عدد ۵ در نظر گرفته شد. همچنین در قلدری سنتی برای گزینه هرگز عدد ۱، برای گزینه گاهگاهی عدد ۲، برای گزینه نظری ندارم عدد ۳، برای گزینه اغلب اوقات عدد ۴ و برای گزینه همیشه عدد ۵ در نظر گرفته شد.

نتایج

جامعه آماری پژوهش را، ۵۰٪ دختران و ۵۰٪ پسران دانش آموز، با دامنه سنی ۱۴ تا ۲۱ سال در پایه‌های دهم تا دوازدهم دوره دبیرستان شکل داده است. به همین منظور یافته‌های این بخش نشان می‌دهد که نیمی بیشتر از مادران و ۳۶٪ از پدران دانش آموز را بی‌سواد و یا کم‌سواد تشکیل داده است و ما بقی نیز از حداقل تحصیلات در مقطع دیپلم تا دکترا برخوردار بوده اند. هم چنین شغل اکثر مادران خانه دار و ۵۵٪ پدران نیز صاحب شغل آزاد بوده اند که در جدول ۲ نشان داده شده است. بررسی دسترسی به اینترنت نمونه آماری: در نمونه آماری ۷۰/۳٪ معادل (۲۵۳ نفر) به گزینه بلی پاسخ دادند. هم چنین در بررسی گفتگوی مجازی از میان پاسخگویان ۳۹/۷٪ معادل (۱۴۳ نفر) به گزینه خیر و ۶۰/۳٪ معادل (۲۱۷ نفر) به گزینه بلی پاسخ داده اند.

یافته‌های توصیفی: همانگونه که در بالا توضیح داده شد، در پرسشنامه برای هر سوال پنج گزینه وجود داشت که ۱ بیانگر کمترین میزان (هرگز یا اصلاً) و ۵ بیانگر بالاترین میزان (زیاد یا اغلب اوقات) بوده است. توضیح اینکه گرچه، داده‌ها در طیف لیکرت کیفی و از نوع رتبه‌ای (ordinal) محسوب می‌شوند، ولی با توجه به اینکه برای هر متغیر از چند گویه استفاده شده است، به لحاظ عملیاتی کردن پژوهش، ضمن کمی تلقی کردن داده‌ها، میانگین پاسخ‌ها در گویه‌های مختلف مرتبط با متغیر،

مختلف (قلدری، زد و خورد، قربانی) می‌باشد. چنانچه در پژوهش چالمه (۱۶) روایی و پایایی این پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفت که روایی همگرایی این مقیاس، حاکی از همبستگی رضایت بخش بین ابعاد مقیاس قلدری ایلی نويز با نمره کل بود.

پرسشنامه قلدری قربانی Olweus: یک پرسشنامه ۳۹ سوالی است که انواع مختلف رفتارهای قلدری سنتی و سایبری را در دانش‌آموزان مدرسه اندازه‌گیری می‌کند. در مطالعه خارجی آلفای کرونباخ برای زیر مقیاس قلدری ۰/۷۶ و برای زیر مقیاس قربانی شدن ۰/۷۷ بر آورد شده است (۱۷). در ایران شهریاری فر (۱۸) این پرسشنامه را هنجاریابی کرده است.

در همین راستا پرسشنامه تحقیق، محقق ساخته با ابعاد قلدری سنتی که شامل متغیرهای (زبانی، جسمانی و اجتماعی) و قلدری سایبری شامل متغیرهای (روانی و جنسی)، در آن استفاده شده است. این پرسشنامه دارای ۵ متغیر و ۵۴ گویه بوده و در مقیاس پنج نمره‌ای لیکرت ارزیابی شد. به گونه‌ای که گویه‌های ۱ تا ۱۰ برای بررسی بُعد زبانی قلدری سنتی، ۱۱ تا ۲۲ برای سنجش بُعد جسمانی قلدری سنتی و ۲۳ تا ۲۹ بُعد اجتماعی قلدری سنتی را بررسی نموده است و همچنین، گویه‌های ۳۰ تا ۴۳ پرسشنامه برای سنجش بُعد روانی قلدری سایبری و ۴۴ تا ۵۴ نیز در برگیرنده بُعد جنسی قلدری سایبری بوده است. از طرف دیگر روایی این تحقیق، مطالعه و پرسشنامه‌ی مورد استفاده در آن، مورد تایید اساتید و متخصصین در ایران و اداره آموزش پرورش شهر هرات قرار گرفته است. بنابراین برای تعیین پایایی این تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد، که بصورت کلی آلفای کرونباخ آن ۰/۹۶ می‌باشد که برای قلدری سنتی ۰/۸۸ و برای قلدری سایبری ۰/۹۱ و ضرایب آلفای متغیرها در جدول ۱ حاکی از آن است که پایایی ابزار سنجش (پرسشنامه) در حد مطلوبی است. همچنین برای تحلیل داده ها از برنامه SPSS24 استفاده شده است.

اعلام شده است. بنابراین، اعلام میانگین ۱ و ۵ به ترتیب به منزله پایین ترین و بالاترین اندازه شیوع بوده است. مندرجات جدول ۳ نشان می‌دهد که میانگین قلدری سنتی ۱/۵۴ و میانگین قلدری سایبری ۱/۳۱ است. میانگین قلدری زبانی ۱/۶۱ و جسمانی ۱/۴۸ و قلدری اجتماعی ۱/۵۴ است. میانگین قلدری روانی ۱/۳۹ و میانگین قلدری جنسی ۱/۲۴ است. بنابراین از لحاظ زبانی، جسمانی و اجتماعی بیشترین قلدری در نمونه آماری وجود داشته است.

جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و انتخاب نوع آزمون‌های مربوطه، متغیرهای پژوهش را از نظر نرمال بودن با کمک آزمون شاپیرو-ویلکس (Shapiro-Wilk) انجام شد. یافته‌های آزمون نشان می‌دهد مقدار سطح معنی داری زیر مقیاس‌ها کمتر از ۰/۰۵ است. بنابراین فرض صفر پذیرفته نمی‌شود یا به عبارت دیگر توزیع زیر مقیاس‌ها نرمال نمی‌باشد.

در تحلیل آمار توصیفی براساس آنچه در فرضیات اول و دوم پژوهش ملاحظه شد، به نظر می‌رسد که اولاً، میزان قلدری سنتی و سایبری در بین نوجوانان دانش‌آموز دختر و پسر یکسان نیست و ثانیاً، قلدری سنتی و سایبری در بین دانش‌آموزان پسر نسبت به دانش‌آموزان دختر بیشتر است. از این رو برای مقایسه بین دو گروه با توجه به غیر نرمال بودن داده‌ها از آزمون ناپارامتریک من ویتنی (Mann-Whitney) استفاده شد. نتایج حاصل از آزمون من-ویتنی در جدول ۴ محاسبه شده است.

با توجه به مفروضات فوق مندرجات جدول ۴ نشان می‌دهد که میزان قلدری سنتی و سایبری بصورت کلی در بین نوجوانان دانش‌آموز پسر با میانگین ۱/۸۱ و ۱/۵۴ نسبت به میزان قلدری سنتی و سایبری در بین دانش‌آموزان دختر به ترتیب با میانگین ۱/۲۸ و ۱/۰۹ بیشتر بوده، طوری که سطح معنی داری آزمون من-ویتنی برای قلدری سنتی و قلدری سایبری کمتر از ۰/۰۱ است. بنابر این میزان قلدری سنتی و سایبری در بین نوجوانان دانش‌آموز دختر و پسر یکسان

نیست. شاخص میانگین نشان می‌دهد که قلدری سنتی و قلدری سایبری و ابعاد آن‌ها در پسرها بیشتر از دخترها بوده است. همچنین با توجه به فرضیه سوم به نظر می‌رسد که بین قلدری سنتی و سایبری در دانش‌آموزان مقاطع تحصیلی اول، دوم و سوم دبیرستان تفاوت معنی داری وجود دارد. برای مقایسه بین سه گروه با توجه به غیر نرمال بودن داده‌ها از آزمون ناپارامتریک کروسکال والیس (Kruskal Wallis) استفاده می‌شود. نتایج حاصل از آزمون کروسکال والیس در جدول ۵ محاسبه شده است.

مندرجات جدول ۵ نشان می‌دهد که میانگین قلدری سنتی به ترتیب در مقاطع اول، دوم و سوم دبیرستان ۱/۶۱، ۱/۳۷، و ۱/۶۴ می‌باشد. در همین راستا میانگین قلدری سایبری به تفکیک مقاطع تحصیلی اول دبیرستان ۱/۳۹، دوم ۱/۱۴ و سوم ۱/۴۱ می‌باشد. بنابراین سطح معنی داری آزمون کروسکال والیس فقط برای دو متغیر قلدری سنتی و بعد اجتماعی کمتر از ۰/۰۵ است. نتایج آزمون تعقیبی نشان می‌دهد که در متغیر «قلدری سنتی» و «بعد اجتماعی» بین مقاطع دهم و یازدهم و بین مقاطع یازدهم و دوازدهم تفاوت معنی داری وجود دارد و میانگین قلدری سنتی کلاس یازدهم از دو کلاس دهم و دوازدهم کمتر است.

بر اساس فرضیه چهارم و پنجم پژوهش حاضر اولاً، به نظر می‌رسد که بین قلدری، زد و خورد و قربانی شدن در دانش‌آموزان پسر و دختر رابطه وجود دارد. ثانیاً، به نظر می‌رسد که قربانی شدن در بین دانش‌آموزان دختر نسبت به دانش‌آموزان پسر از میانگین بیشتر برخوردار است. با توجه به اینکه متغیرهای قلدری، زد و خورد و قربانی مقیاس کمی (نسبتی) دارند و متغیر جنسیت از نوع مقوله ای (دو سطحی) است از آزمون ناپارامتریک من-ویتنی جهت بررسی فرضیه استفاده می‌شود. چنانچه سطح معنی داری این آزمون کمتر از ۰/۰۵ باشد نشان می‌دهد بین جنسیت‌های مختلف و متغیرهای قلدری، زد و خورد و قربانی رابطه معنی داری وجود دارد. سطح معنی داری آزمون من-ویتنی برای قلدری و قربانی و

می‌شود. نتایج حاصل اما حاکی از بالاتر بودن سطح معنی داری آزمون کرو سکال والیس برای همه متغیرها بیشتر از ۰/۰۵ بود. به عبارت دیگر فرض صفر در همه متغیرها تایید می‌شود در نتیجه تحصیلات پدر در میزان قلدری در بین دانش‌آموزان دختر و پسر تاثیر ندارد.

همین‌طور تاثیر تحصیلات مادر بر قلدری دانش‌آموزان دختر و پسر مورد محاسبه قرار گرفته است. نظر به اینکه سطح معنی داری آزمون کرو سکال والیس فقط برای متغیرهای قلدری سایبری، بعد روانی و بعد جنسی کمتر از ۰/۰۵ است. در نتیجه تحصیلات مادر فقط در قلدری سایبری و ابعاد آن در بین دانش‌آموزان دختر و پسر تاثیر دارد. یافته‌ها نشان می‌دهد هر چقدر سطح تحصیلات مادر بیشتر شود شیوع قلدری سایبری دانش‌آموزان پسر و دختر افزایش می‌یابد و مادرانی که بی‌سواد هستند فرزندان آن‌ها قلدری سایبری کمتری دارند.

بحث

مقایسه یافته‌های این پژوهش با سایر پژوهش‌های مرتبط نشان می‌دهد که شاخص میانگین فراوانی قلدری سنتی بصورت کلی در بین نوجوانان دانش‌آموز همسو با یافته Ozgur در ترکیه می‌باشد که درصد قلدری سنتی و سایبری به ترتیب ۲۶٪ گزارش داده‌اند. علت این همسویی می‌تواند بافت فرهنگی این دو کشور باشد (۱۳). همچنین یافته حاضر با یافته Gofin و Avitzour در اورشلیم که ۲۸٪ از دانش‌آموزان قلدری سنتی گزارش شده است همسویی دارد (۱۱). ولی یافته حاضر با گزارش Jing و همکارانش در ایالات متحده آمریکا که درصد قلدری سنتی و سایبری را به ترتیب ۴۱/۹۳٪ و ۱۳/۶٪ گزارش کردند در قلدری سنتی بیشتر و در قلدری سایبری کمتر می‌باشد همسویی ندارد (۱۰) و همین‌طور با یافته‌های Gofin و Avitzour در قلدری سایبری که قلدری سایبری را ۸/۹٪ گزارش کرده‌اند (۱۱). از این رو با توجه به سنتی بودن جامعه افغانستان و یکی از ویژگی‌های جامعه سنتی که در آن قلدری می‌تواند به عنوان یک ارزش از سوی افراد قلدر مطرح شود و

زد و خورد کمتر از ۰/۰۱ است. بنابر این بین قلدری، زد و خورد و قربانی در دانش‌آموزان پسر و دختر رابطه وجود دارد. شاخص شیوع نشان می‌دهد که قلدری، زد و خورد و قربانی در پسرها بیشتر از دخترها بوده است.

همچنین بر اساس فرضیه ششم، به نظر می‌رسد که شغل پدر و مادر تاثیر در شیوع قلدری در بین دانش‌آموزان دختر و پسر دارد. برای مقایسه بین پنج گروه شغلی با توجه به غیر نرمال بودن داده‌ها از آزمون ناپارامتریک کرو سکال والیس استفاده می‌شود. با توجه به اینکه سطح معنی داری آزمون کرو سکال والیس برای متغیرهای قلدری سنتی زبانی، اجتماعی، قلدری سایبری، روانی و جنسی کمتر از ۰/۰۵ است. در نتیجه شغل پدر در اندازه این قبیل قلدری در بین دانش‌آموزان دختر و پسر تاثیر دارد. نتایج آزمون تعقیبی نشان می‌دهد که دانش‌آموزانی که پدران آنها کشاورزند قلدری بیشتری دارند و دانش‌آموزانی که شغل پدر آنها آزاد است قلدری کمتری دارند. افزودنی است که در خصوص متغیر قلدری جسمانی، نوع شغل پدر با سطح معنی داری ۰/۱۴۴، بدون تاثیر تشخیص داده شد.

از طرف دیگر تاثیر شغل مادر بر قلدری دانش‌آموزان دختر و پسر نیز بررسی شده است. با توجه به اینکه سطح معنی داری آزمون کرو سکال والیس برای قلدری سنتی و سایبری کمتر از ۰/۰۵ است به عبارت دیگر فرض صفر در این متغیرها رد و فرض مقابل تایید می‌شود در نتیجه شغل مادر در شیوع قلدری در بین دانش‌آموزان دختر و پسر تاثیر دارد. نتایج آزمون تعقیبی نشان می‌دهد که شیوع قلدری در دانش‌آموزانی که مادران آنها خانه‌دارند کمتر است نسبت به دانش‌آموزانی که مادران آن‌ها شاغل‌اند.

از جهت دیگر با توجه به فرضیه هفتم، به نظر می‌رسد که سطح تحصیلات پدر و مادر تاثیر در کاهش و یا افزایش قلدری در بین نوجوانان دانش‌آموز دختر و پسر دارد. برای مقایسه بین سطوح تحصیلات با توجه به غیرنرمال بودن داده‌ها از آزمون ناپارامتریک کرو سکال والیس استفاده

این یافته‌ها نشان دهنده این هستند که اولاً قلدری سنتی و قلدری سایبری و ابعاد آن‌ها در بین دانش‌آموزان دختر و پسر یکسان نبوده و قلدری پسرها بیشتر از دخترها مورد تایید قرار گرفته که همسو با این تحقیق می‌باشند.

دیگر یافته‌های این تحقیق بر اساس فرض سوم نشان می‌دهد که میانگین قلدری سنتی به ترتیب در مقاطع اول، دوم و سوم دبیرستان (۱/۳۷/۶۱، ۱/۱۶/۶۴ و ۱/۱۶/۶۴) بوده و در همین راستا میانگین قلدری سایبری به تفکیک مقاطع تحصیلی اول دبیرستان ۱/۳۹، دوم ۱/۱۴ و سوم ۱/۴۱ می‌باشد. بدین سان سطح معنی داری آزمون کروسکال والیس فقط برای دو متغیر قلدری سنتی و بعد اجتماعی کمتر از ۰/۰۵ است. نتایج آزمون تعقیبی نشان داد که در متغیر قلدری سنتی و بعد اجتماعی بین مقاطع دهم و یازدهم و بین مقاطع یازدهم و دوازدهم تفاوت معنی داری وجود دارد و میانگین قلدری سنتی کلاس یازدهم از دو کلاس دهم و دوازدهم کمتر است. یکی از یافته‌های قابل توجه این پژوهش همین تفاوت میانگین بین سه کلاس است. شاید بتوان دلیل این تفاوت را چنین بیان کرد که دانش‌آموزان که از مرحله راهنمایی وارد مرحله دبیرستان می‌شوند و بخاطر احراز وجود با تمام ویژگی‌های که برای قلدری و شخص قلدر مطرح نمودیم ایجاب می‌کند که قلدری بیشتری را شاهد باشیم، همچنین علت افزایش قلدری در کلاس دوازدهم می‌شود گفت برتری خواهی مقطعی نسبت به سایر دانش‌آموزان، می‌تواند دلیل توجیه کننده برای این یافته‌ها باشد.

از طرف دیگر در فرضیه چهارم و پنجم شاهد این هستیم که سطح معنی داری آزمون من-ویتی برای قلدری و قربانی و زد و خورد کمتر از ۰/۰۱ است. بنابراین فرض صفر در سطح اطمینان ۹۹٪ طوری که قبلاً یادآور شدیم رد می‌شود و فرض مقابل تایید می‌شود. به عبارت دیگر بین قلدری، زد و خورد و قربانی در دانش‌آموزان پسر و دختر رابطه وجود دارد. شاخص میانگین نشان می‌دهد که قلدری، زد و خورد و قربانی در پسرها بیشتر از دخترها بوده است. همچنین نتایج این تحقیق همسو با تحقیقی که در ایالات متحده آمریکا انجام شده است حاکی از

افراد قلدر با آشکار کردن قدرت خود به طرف دیگری سعی در سوء استفاده می‌کنند و با پرخاشگری سعی در ارباب طرف دیگری دارند. طوری که در این فرآیند یک فرد بصورت مستمر توسط فرد یا گروهی که از او قوی‌ترند مورد آزار قرار می‌گیرد. با این حال در چنین جامعه ای درصد قلدری سنتی بیشتر اتفاق می‌افتد و قلدر خود را در یک محیط بسته مانند: محیط شغلی، محیط مدرسه و دانشگاه، یا حتی در محیط خانواده، عقل کل می‌داند و با جمع‌آوری طرفدارانی سعی به آزار و اذیت فرد یا افرادی در یک جامعه می‌کند. بر اساس چنین دانشی، در بسیاری از مواقع قلدری تنها به حملات جسمی منجر نمی‌شود بلکه می‌تواند به لحاظ روانی نیز عمل کند که متأسفانه این گونه حملات روانی اثرات منفی نیز بر روی قربانی می‌گذارد و باعث انزوا او می‌گردد. با وجود سنتی بودن جامعه افغانستان، تحولات بوجود آمده تقریباً از سال ۲۰۱۱ به بعد و سرازیر شدن فضای سایبر در کنار فضای سنتی، امروزه در حوزه قلدری شاهد قلدری دیگری بنام قلدری سایبری هستیم، چنانچه یافته‌های تحقیق حاضر نشان داد که فاصله کمی بین میزان قلدری سنتی و سایبری وجود دارد.

فرضیه اول و دوم تحقیق حاضر نیز به بررسی شیوع قلدری سنتی و سایبری در بین نوجوانان دانش‌آموز دختر و پسر شهر هرات، افغانستان دلالت داشته و تایید شده است که شیوع قلدری سنتی و سایبری در بین نوجوانان دانش‌آموز دختر و پسر یکسان نیست و از جهت دیگر قلدری سنتی و سایبری در بین دانش‌آموزان پسر نسبت به دانش‌آموزان دختر بیشتر است. یافته‌های این تحقیق با نتایج تحقیقات انجام شده قبلی (۱۹-۲۶) همسویی دارد.

تحقیقات انجام شده در ایران (۲۸، ۲۹) نشان می‌دهند که شیوع قلدری میان دانش‌آموزان دختر و پسر در متغیر قلدری و ابعاد آن، حاکی از آن است که شیوع قلدری در بین دانش‌آموزان دختر و پسر یکسان نبوده بلکه قلدری در دانش‌آموزان پسر بیشتر از قلدری دانش‌آموزان دختر بوده است. بهر حال

است. با توجه به بافت سنتی جامعه افغانستان می‌توان در یافت که گذراندن اوقات زیاد مادر با کودک در حین رشد اهمیت فراوانی دارد و بدین خاطر حضور تمام وقت مادر در خانه باعث ایجاد یک وابستگی عمیق میان مادر و طفل می‌شود. این وابستگی، برقراری ارتباط متقابل میان والدین و فرزند، به خصوص در دوران نوجوانی را آسان تر می‌سازد. فرزندان همان طور که بزرگ می‌شوند ارزش‌های اخلاقی و نکته‌های مثبتی را که از مادر فرا گرفته‌اند را با زندگی روزمره شان وفق می‌دهند. در واقع می‌توان گفت که خانه داری مادران در کاهش قلدری دانش‌آموزان نقش داشته است طوری که نتایج تحقیق حاضر همسو با بافت جامعه افغانستان و هم راستا با نتایج تحقیق سادات می باشد (۳۰).

از جهت دیگر فرضیه هفتم پژوهش حاضر نشان می‌دهد که سطح معنی داری آزمون کروسکال والیس برای همه متغیرها قلدری سنتی و سایبری بیشتر از ۰/۰۵ است به عبارت دیگر فرض صفر در همه متغیرها تایید می‌شود در نتیجه تحصیلات پدر در شیوع قلدری در بین دانش‌آموزان دختر و پسر تاثیر ندارد. همچنین با توجه به فرض تحصیلات مادر، سطح معنی-داری آزمون کروسکال والیس فقط برای متغیرهای قلدری سایبری، بعد روانی و بعد جنسی کمتر از ۰/۰۵ است به عبارت دیگر فرض صفر در این سه متغیر رد و فرض مقابل تایید می‌شود در نتیجه تحصیلات مادر فقط در قلدری سایبری و ابعاد آن در بین دانش‌آموزان دختر و پسر تاثیر دارد. یافته‌ها نشان می‌دهد هر چقدر سطح تحصیلات مادر بیشتر شود شیوع قلدری سایبری دانش‌آموزان پسر و دختر افزایش می‌یابد و مادرانی که بی‌سواد هستند فرزندان آن‌ها قلدری سایبری کمتری دارند. بنابراین بر اساس تحولات بوجود آمده بعد از سال ۲۰۰۱ در افغانستان و بالا رفتن سطح تحصیلات مادران بیانگر این مسئله است مادرانی که دارای سطح تحصیلات بیشتر هستند عموماً علاقه به کار در خارج از خانه و یا اداره داشته و کمتر زمانی را با فرزندان شان سپری می‌کنند و از طرفی تحصیلات شان استفاده از فضای سایبر را در بین خانواده بویژه نوجوانان دانش

آن است که پسران بیشتر درگیر قلدری فیزیکی-کلامی و اما دختران بیشتر درگیر قلدری اجتماعی بودند. چنانچه پسران احتمال بیشتر قلدری سایبری و دختران احتمال قربانی شدن سایبری را داشتند (۱۰).

در همین راستا یافته‌های تحقیق دیگری همسو در ترکیه حاکی از آن است که دانش‌آموزان دختر در مقایسه با دانش-آموزان پسر بیشتر در معرض قلدری و قربانی در محیط‌های فیزیکی و سایبری قرار می‌گیرند (۱۳). تجزیه و تحلیل آماری چند متغیره در این تحقیق گزارش شده است که قلدری سایبری و سنتی بیشتر منسوب به دانش‌آموزان پسر است نه دختر (۱۱).

از سوی دیگر حقیقت فرضیه ششم بر این است که سطح معنی داری آزمون کروسکال والیس برای متغیرهای قلدری سنتی، زبانی، اجتماعی، قلدری سایبری، روانی و جنسی کمتر از ۰/۰۵ است به عبارت دیگر فرض صفر در این متغیرها رد و فرض مقابل تایید می‌شود در نتیجه شغل پدر در میزان قلدری در بین دانش‌آموزان دختر و پسر تاثیر دارد. نتایج آزمون تعقیبی نشان داد که دانش‌آموزانی که پدران آن‌ها کشاورزند قلدری بیشتری دارند و دانش‌آموزانی که شغل پدر آن‌ها آزاد است قلدری کمتری دارند. با توجه به جامعه سنتی افغانستان که شغل اکثر پدرهای دانش‌آموزان کشاورزی است از این رو دانش‌آموزان در یک خانواده و محیط زندگی می‌کنند، که سبک زندگی آن‌ها طوری است که بیشتر بصورت سنتی زندگی می‌کنند و بر این اساس می‌تواند قلدری سنتی بیشتر بوسیله این دانش‌آموزان اتفاق افتد؛ همان‌طور که تحقیق حاضر بیانگر آن است. همچنین سطح معنی داری آزمون کروسکال والیس به جز بعد اجتماعی برای سایر قلدری‌ها کمتر از ۰/۰۵ است به عبارت دیگر فرض صفر در این متغیرها رد و فرض مقابل تایید می‌شود در نتیجه شغل مادر در شیوع قلدری در بین دانش‌آموزان دختر و پسر تاثیر دارد. نتایج آزمون تعقیبی نشان می‌دهد که شیوع قلدری در دانش‌آموزانی که مادران آن‌ها خانه دارند نسبت به مادران که شاغل اند کمتر

آنها مقایسه نمود ولی پژوهش فوق نشان دهنده رشد فزاینده قلدری سنتی و سایبری در افغانستان می باشد که از این میان شیوع قلدری سنتی و سایبری در بین نوجوانان دانش آموز دختر و پسر یکسان نیست چنانچه قلدری سنتی و سایبری در بین دانش آموزان پسر نسبت به دانش آموزان دختر بیشتر است. میانگین قلدری سنتی کلاس یازدهم از دو کلاس دهم و دوازدهم کمتر است. همچنین قلدری، زد و خورد و قربانی در پسرها بیشتر از دخترها بوده است. از سوی دیگر دانش آموزانی که پدران آنها کشاورز قلدری بیشتری نسبت به دانش آموزانی که شغل پدر آن ها آزاد است دارند. شغل مادر در شیوع قلدری در بین دانش آموزان دختر و پسر تاثیر داشته و شیوع قلدری در دانش آموزانی که مادران آن ها خانه دارند نسبت به مادران که شاغل اند کمتر است. در همین راستا تحصیلات پدر در شیوع قلدری دانش آموزان دختر و پسر تاثیر ندارد و تحصیلات مادر فقط در قلدری سایبری و ابعاد آن تاثیر گذار است. بنابراین امیدواریم با جلب توجه سیاست گذاران حوزه آموزش و پرورش به این پدیده مهم، اقدامات و برنامه ریزی های لازم برای شناخت جامع و کامل از ابعاد مختلف پدیده قلدری در مدارس استان هرات و سایر استان های افغانستان و نیز مقابله موثر و کار آمد با این پدیده در دستور کار قرار گیرد. لذا پیشنهاد می شود پژوهش های مشابهی در مقاطع تحصیلی دیگر استان هرات و سایر استان های افغانستان صورت پذیرد.

تشکر و قدردانی

نویسنده بر خود لازم می داند، بدین وسیله از همکاری خانم دکتر پریسا امیری ابراز سپاس و امتنان را داشته و همچنین از ریاست محترم معارف ولایت هرات، کلیه مدیران، معلمان، کارمندان و دانش آموزان مدارس شهر هرات به خاطر اعتماد و همکاری صمیمانه در روند این تحقیق سپاسگزاری نماید.

آموز دختر و پسر افزایش داده و در کنار آن به دلیل ایجاد سرگرمی فرزندان در زمان عدم حضورشان در خانه استفاده از فضای سایبر را برای شان ایجاد می کنند و همین مسائل دست به دست هم داده تا دانش آموزان پسر و دختر بیشتر اوقات شان را در فضای سایبری سپری نموده و باعث می شوند که به مرور زمان این دانش آموزان دست به قلدری سایبری با تمام ابعاد آن بزنند. در مقابل مادرانی که بی سواد هستند اگر چه آگاهی کمتری نسبت به مسایل فضای سایبری دارند ولی به خاطر مدت زمان بیشتر حضور در منزل، نقش بیشتری را نسبت به مادران تحصیل کرده در کاهش قلدری بازی می کنند.

نتیجه گیری

در مجموع، شیوع قلدری در مدارس هرات- افغانستان نه تنها از فضای سنتی به سایبری منتقل شده، بلکه شدت آن نیز افزایش یافته است. شیوع قلدری سنتی و سایبری تحت تاثیر عواملی هم چون جنسیت، احراز وجود، برتری خواهی مقطعی، شغل پدر، شاغل بودن مادر و تحصیلات مادر می باشد و از سوی دیگر توسعه وسایل ارتباطاتی نقش مهمی را در شیوع قلدری سایبری ایفاء نموده است. از طرفی هم فقدان روش های موثر مقابله با پدیده قلدری باعث افزایش قلدری در بین نوجوانان دانش آموز شده است.

این مقاله جزء اولین مقالاتی است که اطلاعات در مورد قلدری سنتی و سایبری و بررسی شیوع قلدری سنتی و سایبری در مقطع دبیرستان مدارس شهر هرات، افغانستان را ارائه می دهد. یافته های این پژوهش نشان می دهد که شاخص میانگین شیوع قلدری سنتی بصورت کلی در بین نوجوانان دانش آموز با میانگین ۱/۵۴ معادل (۳۰/۸٪) و سایبری با میانگین ۱/۳۱ معادل (۲۶/۲٪) بوده است. در همین راستا چنانچه ذکر شد اطلاعات از قبل در مورد قلدری سنتی و سایبری در افغانستان موجود نیست که به توان با

جدول ۱- ضریب آلفای کرونباخ متغیرهای مطالعه شیوع قلدری سنتی و سایبری در بین نوجوانان شهر هرات-افغانستان

متغیرهای مستقل تحقیق	متغیرهای وابسته تحقیق	تعداد گویه ها	آلفای کرونباخ
قلدری سنتی	زبانی	۱۰	.۸۲
	جسمانی	۱۲	.۸۸
	اجتماعی	۷	.۸۱
قلدری سایبری	روانی	۱۴	.۹۱
	جنسی	۱۱	.۹۳

جدول ۲- داده‌های جمعیت شناختی مطالعه شیوع قلدری سنتی و سایبری در بین نوجوانان شهر هرات-افغانستان

گروه	سن			سال تحصیلی					تحصیلات پدر			
	۱۴-۱۷	۱۸-۲۰	۲۱	کلاس ۱۰	کلاس ۱۱	کلاس ۱۲	بیسواد	دیپلم	لیسانس	فوق	دکتری	
تعداد	۲۷	۱۷۴	۱۴۳	۱۶	۱۱۹	۱۱۷	۱۲۴	۱۲۹	۱۴۰	۶۴	۱۶	۱۱
درصد	۷/۵	۴۸/۳	۳۹/۷	۴/۴	۳۳/۱	۳۲/۵	۳۴/۴	۳۵/۸	۳۸/۹	۱۷/۸	۴/۴	۳/۱

گروه	شغل پدر			شغل مادر					تحصیلات مادر				
	کارگر	کشاورز	آزاد	کارمند	بیکار	خانه‌دار	آزاد	کارمند	بیسواد	دیپلم	لیسانس	فوق	دکتری
تعداد	۲۱	۲۲	۱۲	۲۰۰	۱۰۵	۳۹	۲۵۳	۱۴	۵۴	۱۹۶	۱۰۷	۴۳	۱۱
درصد	۵/۸	۶/۸	۳/۳	۵۵/۶	۲۹/۲	۱۰/۸	۷۰/۳	۳/۹	۱۵	۵۴/۴	۲۹/۷	۱۱/۹	۳/۱

جدول ۳- شاخص‌های توصیفی متغیرهای مطالعه شیوع قلدری سنتی و سایبری در بین نوجوانان شهر هرات-افغانستان

متغیرهای پژوهش	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه
قلدری سنتی	۱/۵۴	۰/۶		۳/۷۵
زبانی	۱/۶۱	۰/۶۵		۳/۸
جسمانی	۱/۴۸	۰/۶۵		۴
اجتماعی	۱/۵۴	۰/۷	۱	۴/۵۷
قلدری سایبری	۱/۳۱	۰/۵۸		۳/۸۷
روانی	۱/۳۹	۰/۶۴		۴/۱۴
جنسی	۱/۲۴	۰/۵۸		۳/۸۲

جدول ۴- آزمون من-ویتنی (Mann-Whitney) مطالعه شیوع قلدری سنتی و سایبری در بین نوجوانان شهر هرات-افغانستان

سطح معنی داری	من-ویتنی	میانگین	تعداد		
۰/۰۰۱	-۸/۲۲	۱/۸۱	۱۸۰	پسر	قلدری سنتی
		۱/۲۸	۱۸۰	دختر	
۰/۰۰۱	-۷/۸۵	۱/۸۹	۱۸۰	پسر	زبانی
		۱/۳۳	۱۸۰	دختر	
۰/۰۰۱	-۸/۶۹	۱/۷۷	۱۸۰	پسر	جسمانی
		۱/۱۹	۱۸۰	دختر	
۰/۰۰۱	-۵۰/۳۰	۱/۷۶	۱۸۰	پسر	اجتماعی
		۱/۳۲	۱۸۰	دختر	
۰/۰۰۱	-۶/۷۰	۱/۵۴	۱۸۰	پسر	قلدری سایبری
		۱/۰۹	۱۸۰	دختر	
۰/۰۰۱	-۶/۳۵	۱/۶۳	۱۸۰	پسر	روانی
		۱/۱۵	۱۸۰	دختر	
۰/۰۰۱	-۶/۸۵	۱/۴۵	۱۸۰	پسر	جنسی
		۱/۰۴	۱۸۰	دختر	

جدول ۵- آزمون کروسکال والیس (Kruskal Wallis) مطالعه شیوع قلدری سنتی و سایبری در بین نوجوانان شهر هرات-افغانستان

سطح معناداری	کروسکال والیس	انحراف استاندارد	میانگین	آزمون تعقیبی	علامت اختصاری	کلاس	
۰/۰۳	۷/۰۳	۰/۶۱	۱/۶۱	*a-b	A	دهم	قلدری سنتی
		۰/۳۵	۱/۳۷	b-c	B	یازدهم	
		۰/۷۳	۱/۶۴		C	دوازدهم	
		۰/۶	۱/۵۴			جمع	
۰/۰۰۱	۱۳/۷۸	۰/۶۸	۱/۶۱	*a-b	A	دهم	اجتماعی
		۰/۴۱	۱/۳۱	b-c	B	یازدهم	
		۰/۸۸	۱/۶۹		C	دوازدهم	
		۰/۷	۱/۵۴			جمع	
۰/۱۲۳	۴/۱۹	۰/۶۵	۱/۳۹		A	دهم	قلدری سایبری
		۰/۱۹	۱/۱۴		B	یازدهم	
		۰/۷۱	۱/۴۱		C	دوازدهم	
		۰/۵۸	۱/۳۱			جمع	

*: a-b به این معناست که در متغیر مورد نظر بین کلاس دهم (a) و یازدهم (b) در سطح اطمینان ۹۵٪ تفاوت معنی دار وجود دارد

Reference

1. Beran T, Li Q. Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*. 2005; 32(3): 265-277.
2. Mynard H, Joseph S, Alexander J. Peervictimization and posttraumatic stress in adolescents. *Personality and Individual Differences*. 2000; 29: 815-821.
3. Atkinson M, Hornby G. *Mental health handbook for schools*. Routledge. 2015.
4. Craig WM, Pepler DJ. Observations of bullying and victimization in the school yard, *Canadian Journal of School Psychology*. 1997; 13(2):41-60.
5. Kowaliski RM, Limber SP. Electronic Bullying Among Middle School Students, *Journal of Adolescent Health*. 2007; 41: 522-530.
6. Khalili T, Farhaddani A, Fatemeh Sh. M. The combined effect of the theory of mind and the four-factor program of empathy on self-emotional-social and behavioral effects in elementary students, *Journal of Psychology*. 2016; 5(215):71-92. [Persian]
7. Olweus D. *Bullying at school: What do we know and what can do*. Cambridge, Blackwell schools, Educational Research. 1993; 35:39-34.
8. Willard N. An educator's guide to cyberbullying and cyberthreats, viewed November. 2007.
9. Ybarra ML, Mitchell JK. Online aggressor targets, aggressors and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2004; 45: 1308-1316.
10. Jing W, Ronald JI, Tonja RN. School Bullying Among Adolescents in the United States: Physical, Verbal, Relational, and Cyber: *Journal of Adolescent Health*. 2009; 365-375.
11. Gofin R, Avitzour M. Maternal and Child Health Journal. 2012; 16:1625-1635.
12. Raskauskas J, Stoltz AD. Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*. 2007; 43(3):564-575.
13. Özgür EB. Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools: *journals Sage pub*. 2009; 109-125.
14. Patchin JW, Hinduja S. Traditional and nontraditional bullying among youth: A Test of General Strain Theory. *Youth and Society*. 2011; 43(2): 727-751.
15. Alaei P. Traditional and Cyber Bullying in Adolescent Girls in Middle School: The Role of Teacher-Student Communication Quality. *Quarterly Journal of Educational Psychology*. 2012; 26(8):151-176. [Persian]
16. Chalmeh R. The Effectiveness of ILI Bullying Scale in Iranian Students: A Study on the Validity, Reliability and Factor Structure, Methods and Psychological Models. 2013; 3(11):52-39 [Persian]
17. Olweus DO. Bullying at school. National Association of State BOARDS OF Education Policy update H-10. program, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 1993; 35:1171- 1190.
18. Gamari giv H, Soroushzhadeh H, Naderepilehrood M, Mikailie N. The Effectiveness of the Olivius Bullying Prevention Program on Bullying, Social Skills and Self-Esteem in Elementry School, *Clinical Psychology Studies*. 2013; 11930: 49-75.
19. Boulton MJ, Underwood K. Bully/victim problems in middle school children: *British Journal of Educational psychology*. 1992; 62: 73-87.
20. Lagerspetz KHJ, Bjorkqvist K, Berts M, King E. Group aggression among school

- children in three schools. *Scandinavian Journal of Psychology*. 1982; 23:45-52.
21. Boulton MJ, Smith PK. Bully/victim problems in middle school children: Stability, self perceived competence, peer acceptance, *British Journal of Developmental Psychology*. 1994; 12:315-325.
  22. Baldry A., Farrington DP. Bullies and delinquents: personal characteristics and parental styles, *Journal of Community and Applied Social Psychology*. 2000; 10(1):17-31.
  23. Laufer A, Harel Y. The role of family, Peers and school perceptions in predicting involvement in youth violence, *The International Journal of Adolescent Medicine and Health*. 2003; 15(3):235-244.
  24. Totura CM, Mackinnon LC. Bullying and Victimization among Boys and Girls in Middle School The Influence of Perceived Family and School Contexts. *The Journal of Early Adolescence*. 2008; 29(4):571-609.
  25. Marees NV, Petermann F. Bullying in German Primary Schools Gender Differences, Age Trends and Influence of Parents' Migration and Educational Backgrounds, *School Psychology International*. 2010; 31(2):178-198.
  26. Cheraghi A, piskin M. A comparison of perr bullying among high school student in Iran and Turkey, *Social and Behavioral Sciences*. 2011; 15:2510-2520. [Persian]
  27. Topcu C, Erdur BO. Affective and cognitive empathy as mediators of gender differences in Cyber and traditional bullying, *School Psychology International*. 2012; 33(5):550-561.
  28. Aliveradnia A, Sohrabi M. Student's Social Analysis of Bullying in the Case Study of Secondary School in Sari, *Journal of Social-Cultural Development Studies*. 2015; 4(1):9-39. [Persian]
  29. Mazaheri T, Mohammad Ali ShI, Valipour, M. The Prevalence and Bullying of Guilty Schools in Zanjan Villages, *Quarterly Journal of Educational Psychology*. 2015; 11(38):18-38. [Persian]
  30. Sadat R. Well-employed mother or housewife, *Women's Message Magazine*, December 261, www.hawzah.net/fa/Magazine/View. 2013; [Persian]

Prevalence of Traditional and Cyber Bullying Among Teenagers Herat-Afghanistan

Seyedzadeh Sani SM: Ph.D. Assistant Professor, Department of Law, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran- Corresponding Author: seidzadeh@um.ac.ir

Abdullahi AR: Ph.D. Student, Department of Law, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Received: Mar 7, 2018

Accepted: Feb 12, 2019

ABSTRACT

Background and Aim: Bullying is one of the most common problems among teenagers in many schools around the world, which is recently considered by researchers in the fields of psychology and even criminology as a traditional and cyber bullying.

The purpose of this study is to investigate the rate of traditional and cyber bullying among male and female teenagers in the secondary schools of Herat-Afghanistan three levels; first, second and third ones.

Materials and Methods: This paper was analyzed by quantitative method and random sampling which used questionnaire such as bullying, Punchin, Hindouja, Ilinios and Aleous questionnaire in Traditional and Cyber by using Spss software. The research sample included 360 students from the first, second and third grades of high schools in the city of Herat.

Results: The results of follow-up tests (Kruskal Wallis and Mann Whitney) with a significant level of less than 0.5 and 0.01 showed that the prevalence of traditional and cyber bullying among female students was higher than male students. On the other hand, there is a significant difference between traditional bullying and social dimension grades of the tenth -eleventh and eleventh-twelfth. The prevalence traditional of bullying in the eleventh grade is less than tenth and twelfth grades.

Conclusion: The results of the research indicate that students whose fathers are farmers are more bullied than other jobs. The results also showed that the prevalence of bullying in students whose mothers are housewives are lower than those students whose mothers are employed. Father's education does not affect student bullying, in addition the results of the study showed that cyber bullying rates are higher among students whose mothers are educated than illiterate mothers.

Keywords: Cyber Bullying Factors, Traditional Bullying Factors, Bullying in Herat, Cyber Bullying, Traditional Bullying